

Türkiye Turizm Planlaması ve Politikalarında Yabancı Sermayenin Yeri ve Önemi (The Place and Importance of Foreign Capital in Turkish Tourism Planning and Policies)

*Ömer SARI ^a , Selma MEYDAN UYGUR ^b

^a Ankara Hacı Bayram Veli University, Institute of Graduate Studies, Department of Tourism Management, Ankara/Turkey

^a Ankara Hacı Bayram Veli University, Faculty of Tourism, Department of Tourism Management, Ankara/Turkey

Makale Geçmişi

Gönderim Tarihi: 25.08.2021

Kabul Tarihi: 28.10.2021

Anahtar Kelimeler

Plan

Politika

Yabancı sermaye

Türk turizm ekonomisi

Öz

Yabancı yatırımlar bölgede turizm gelişimi için plan ve politikaların hayata geçirilmesinde hayati bir fonksiyon sağlamaktadır. Bu açıdan yabancı yatırımları turizm gelişiminde zincirin bir halkası olarak görülebilir. Söz konusu bu çalışma Türk turizm planlama ve politikalarında yabancı sermayeye ne düzeyde yer verildiği, niteliğinin nasıl olduğu, yabancı firmaların turizmin hangi alanlarında faaliyet gösterdiği ve menşelerinin nereler olduğu sorularına yanıt aranmıştır. Araştırma, doküman ve arşiv incelemesi yöntemiyle içerik analizine tabii tutulmuş olup beş yıllık kalkınma planları ve turizm özel ihtisas komisyon raporlarında yer alan yabancı sermayeye ait ifadeler ile T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın paylaştığı yabancı firma listesinde yer alan turizmle ilgili firmalar incelenmiştir. Mevcut sonuçlar, Türk turizm plan ve politikalarında yabancı sermayeye ilişkin hedeflere ulaşılsa da eksiklikler barındırdığı ve bu durumun da turizmde faaliyet gösteren yabancı firmaların sayının artmasında bir sınırlılık oluşturduğu yönündedir. Bununla birlikte Türkiye'de turizm sektörüne yatırım yapan yabancı yatırımcıların dünyanın büyük bir bölümüne yayıldığı ve firma sayısının dağıldığı coğrafyaya oranla düşük olduğu saptanmıştır. Türkiye'nin turizm sektörüne yatırım yapan yabancı firmaların büyük bir bölümü Almanya menşeli olduğu sonucu elde edilmiştir.

Keywords

Plan

Policy

Foreign capital

Turkish tourism economy

Abstract

Foreign investments provide a vital function in the implementation of plans and policies for tourism development in the region. In this respect, foreign investments can be seen as a link in the chain in tourism development. In this study, answers were sought to the questions of how much foreign capital is included in Turkish tourism planning and policies, how its quality is, in which areas of tourism foreign companies operate and where their origins are. It has been subjected to content analysis with the method of research, document and archive analysis, and the expressions of foreign capital in the five-year development plans and tourism specialization commission reports and the T.R. The tourism-related companies included in the list of foreign companies shared by the Ministry of Industry and Technology were examined. The current results show that although the targets related to foreign capital are achieved in Turkish tourism plans and policies, there are deficiencies, and this situation creates a limitation in the increase in the number of foreign companies operating in tourism. However, it has been determined that foreign investors investing in the tourism sector in Turkey are spread over a large part of the world and the number of companies is low compared to the geography where they are distributed. It has been concluded that most of the foreign companies investing in the tourism sector of Turkey are of German origin.

Makalenin Türü

Araştırma Makalesi

* Sorumlu Yazar

E-posta: omersarii0680@gmail.com (Ö. Sarı)

DOI: 10.21325/jotags.2021.939

GİRİŞ

Küresel olarak yükselen bir ivme yakalayan turizm sektörü, her geçen gün sermayesini büyötmeye devam etmektedir. Turizm, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de yükselen bir grafik yakalamıştır. Özellikle 1950’li yılların sonundan itibaren gelişim gösteren Türk turizmi, 1961 yılında 129 000 turist gelmesiyle 7,5 milyon dolar döviz elde etmiştir (T.C. Başbakanlık DPT, 1963, s. 425). Bununla birlikte 2019 yılında kendi rekorunu kırarak 45.058.286 turiste ev sahipliğı yaparak yaklaşık 34.520.332 dolar elde etmiştir (TURSAB, 2021). Turizmin bu gelişimi ekonomik yönüyle açıklanmaktadır. Ancak turizm ekonomisinde ilerleme yalnızca turizm talebi üzerinden gerçekleşmemektedir. Turizm talebine ek olarak doğrudan yabancı sermaye turizm ekonomisinde önemi bir yere sahiptir.

Fon sağlamanın yanı sıra ülke turizminin birçok açıdan gelişimini sağlayan doğrudan yabancı sermaye, her ülke için önem atfedilmesi gereken bir konudur. Turizmin ülke ekonomisindeki etkinliğinin artırılması için iyi bir planlama ve politika oluşturulmasına ihtiyaç vardır. Turizm planlama ve politikasının ise karar verici organlar tarafından faaliyete geçirilmesi anahtar görevindedir. Bu süreçte karar verici organın ülkeye gelecek doğrudan yabancı sermayenin önün açacak hukuki, sosyal gibi vb. konularda kolaylıklar sağlması gerekmektedir. Bununla birlikte karar verici organın yabancı sermayelerin ülke içindeki yatırımlarını destekleyerek ekonomik hacminin büyümesine ve yerli sermaye riskinin azaltılmasına destek olması gerekmektedir.

Yabancı yatırımların ülke ekonomilerine olumlu ve olumsuz tarafları bulursa da ulusal sermaye birikimine katkıda bulunmaktadır (Aslan, 1997; Yentürk, 2003; Kar, vd., 2004). Doğrudan yabancı sermayelerin her ülkeye farklı düzeyde katkılar sunmasıyla birlikte gelişmekte olan ülkelerin odak noktasını “kalkınma-büyöme ortamına” çevirmesine neden olmuştur. Devletlerin büyümesine ve gelişmesine katkı sağlayacak yabancı yatırımların ülkeye çekilmesi için ekonomik ve politik istikrarın, yönetişimin iyileştirilmesi, finansal sistemin işlevini tam anlamıyla yerine getirmesi, maliyetlerin düşürölmesi, alt ve üstyapının iyileştirilmesi ve üretim için gerekli kolaylıkların sağlanması gerektiğı vurgulanmaktadır (Uygur, 2003).

Yabancı sermaye, ülkelerin ekonomilerine ve sektörlerin gelişim eğrisine pozitif katkılar sunmaktadır. Dolayısıyla çalışma, ülkelerin turizm planlaması ve politikalarının belirlenmesinde yabancı sermayenin yeri ve öneminin Türk turizmi üzerindeki rolüne odaklanmaktadır. Turizmin kamu otoritesi ile yönetildiğı Türkiye’de, turizme ilişkin plan ve politika oluşturma yetkilisi ilgili kamu kurumu olan T.C. Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yürütölmektedir. Bu doğrultuda ilk olarak beş yıllık kalkınma planları ve özel ihtisas komisyon raporlarında “yabancı sermaye” anahtar kelimesi taranması amaçlanmıştır. Daha sonra Türkiye’de turizm ile ilgili alanlarda faaliyet yüröten yabancı sermayeli firmaların ülkesel ve sektörel dağılımları ele almayı amaçlamıştır. Araştırma, literatürde daha önce yabancı sermayenin Türk turizmi üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalardan (Ak & Zengin, 2020; Akar, 2021; Akın & Oğuzbalaban, 2017; Bahar, 2010; Çeken, 1998; Çeken, 2003; Ege & Gürdoğan, 2006; Erkılıç, 2013; Işık, 2016; Selek, 2009; Yavan & Kara, 2003) ayıran özellikler, konuyu ele alma biçimi ve odak noktası, araştırma yöntemi, inceleme yılı, veri elde etme biçimleri ve verilen analizi konusudur. Bu unsurlar, araştırmanın orijinalliğini ortaya koymaktadır.

Kavramsal Çerçeve

Turizm Politikası ve Planlaması

Avrupa’da 1940’lı yıllardan itibaren turizm ilişkin detaylı bir turizm politikası oluşturulmuş ve 1950’de iyi tanımlanmış uluslararası bir politika düzenlenmiştir (Edgell, 1990, s. 8-9). Turizm politikası başlangıcı ve günümüz itibariyle farklı yapılarda ele alınmıştır. Geçmişte turizm politikası, iç ve dış turizmin geliştirilmesiyle elde edilecek ekonomik ve ekonomik olmayan faydaların artırılması için kamu yönetiminin turizm alanında aldığı önlem ve yaptığı müdahalelerin tümüne işaret etmekteydi. Ancak bugün bir ülkenin tüm insanlarını turizme katarak maddi ve manevi dinlenme olanaklarını sağlamak, çevreyi koruyarak turizm ihtiyaçlarının karşılanması için gereken en uygun alt ve üst yapıyı kurmak üzere kamu yönetiminin turizm alanındaki müdahalelerin tümünü kapsamaktadır (Olalı, 1990, s. 30). Dolayısıyla günümüzde turizm politikalarının sürdürülebilir kalkınma ve fırsat eşitliği sağlamak üzere kurgulandığı görülmektedir. Uluslararası bir ihracat sektörü olarak turizm, özellikle turizm faaliyetlerinin yapıldığı ülkelere önemli katkılar sunmaktadır. Bu anlamda turizmin politik açıdan ele alınmasını gerektiren unsurlar ise şu şekildedir (Lickorish vd., 1991, s. 62-63):

- Turizm genellikle yabancı döviz kazançlarının önemli kaynağıdır.
- Bir ihracat sektörü olarak turizm diğer üretim mallarında ihracatında yaşanan kota ve sınırlamalara tabi değildir.
- Yabancı ve yerli turistler ülkenin doğal kaynaklarını (iklim özellikleri, tarih, coğrafya...) kullanırlar. Bu çekicilikler ülkenin kendine özgüdür ve turizm için oluşturulmamıştır. Dolayısıyla ekonomik anlamda turizmin doğal kaynakları kullanmasının marjinal maliyeti düşüktür.
- Turizm daha çok emek yoğun bir faaliyet alanıdır. Bu nedenle gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler için temel ve sürekli bir ihtiyaç olan istihdam yaratma potansiyeli yüksektir.
- Hizmet ve mal taleplerinin bir birleşimi olarak turizm diğer sektörlerin ürettiği mallara olan talebi arttırıcı bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla turizm ekonomik anlamda diğer sektörleri harekete geçirmesi üzerinde güçlü bir etkisi bulunmaktadır.

Turizmin, yukarıda sıralan ihtiyaçları karşılayabilmesi için etkin bir turizm politikası yürütülmesi gerekmektedir. Etkin bir turizm politikası belirli fonksiyonlara dayanmaktadır. Bu doğrultuda turizm politikasının fonksiyonları şu şekilde sıralanabilir (Goeldner, 2003, s. 446):

- Turizm işletmelerinin faaliyet kurallarını belirlemek,
- Kabul edilebilir faaliyet ve davranışları ortaya koymak,
- Bir yönelimdeki tüm turizm yatırımcıları için ortak bir yön belirlemek ve onlara rehberlik etmek,
- Belirli bir yönelim için özel stratejiler ve hedefler etrafında fikir birliği oluşmasını sağlamak,
- Turizm sektörünün ekonomiye ve genel olarak topluma etkileri ve rolü üzerinde kamu ve özel sektör iş birlikleri için bir çatı oluşturmak,
- Turizmin ekonominin diğer sektörleri ile daha etkin bağlantı kurmasına yardımcı olmaktır.

Bu fonksiyonların tam anlamıyla yerine getirilebilmesinde turizm sektörünü etkileyen veya sektörün etkilediği diğer makro politikalarla uyumlu hale getirilmesi yerel ve ulusal anlamda bütün bu değişkenlerin bütünleştirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla politikaların oluşturulma sürecinde yerel ve ulusal bazda benzer yönlü olması gerekmektedir. Yerel anlamda halkın ihtiyaç duyduğu sosyo-kültürel, çevresel ve ekonomik değişkenler benzer ölçekte ulusun da ihtiyaçları olduğu bilinmektedir. Bunlara ek olarak merkezi yönetim bölgesel gelir eşitsizliği ve diğer konularla uyumu sağlamak için daha geniş bir perspektif sunması gerekmektedir (Williams & Shaw, 1998, s. 263).

Turizm planlaması ise uzun bir süre sadece fiziksel nitelikte anlaşılmasıyla daha çok mimarının görsel nitelikleri ile birlikte arazi kullanım biçimi üzerinde yoğunlaşmışlardır (Demircioğlu, 1997, s. 8). Turizm gelişiminin planlanması yakın döneme ait olduğu bilinmektedir. İlk kez 1940'larda bir coğrafya bilimcinin bilgi vermesine rağmen ilk ciddi çalışma 1970'lerde yapıldığı bilinmektedir. Gunn'ın 1972 yılında kaleme aldığı "Vacationscape: Designing Tourist Region" adlı kitapta Amerika'da ilk kez, bölgesel turizm planlaması, uygulanması ve paydaşların katılımının gerekliliğini esas alan katılımcı planlama yönteminden bahsetmektedir. Bu süreçle birlikte araştırmacılar artık turizm planlamasının ekonomik yönünü esas alan çalışmalar yürütmeye başlamıştır. Söz konusu bu çalışmalar, bir taraftan çeşitli ekonomik modeller ortaya koyarken diğer taraftan da çekiciliklere, mevcut değişkenlere ve alternatif planlara yer vermektedir (Gunn & Var, 2002, s. 7). Turizm planlaması, genel planlama süreci ve yaklaşımları açısından turizm sistemine özgü belirli özelliklerine adapte edilerek uygulanmasıdır (Inskeep, 1991, s. 25). Aynı zamanda turizm planlaması, toplumun sosyal açıdan daha iyi bir şekilde yaşaması ve çevre kalitesinin potansiyel katkısını optimum düzeye çıkarabilmek üzere araştırma ve değerlendirmeye dayanan bir süreçtir (Simmons, 1994; Batman & Cömert, 2002). Özetle turizm planlaması, bir dönemde turizm sektöründe arzulan hedeflere ulaşılabilmesi için kullanılabilecek araçları, yapılabilecek işleri, iş zamanlamasını ve işlerin sorumluluklarını gösteren sistemli bir düzenleme olarak ifade edilebilir (Korkmaz, 1993, s. 16).

Turizm planlamasını ulusal kalkınma planı ve stratejisinin bir bileşeni olarak değerlendiren Tosun & Timoty (2001, s. 352) turizm endüstrisini, ekonominin tarım, sanayi, ulaşım ve sosyal hizmetler gibi diğer sektörlerle entegrasyonunu gerektirdiği ifade edilmektedir. Turizmin faydalarının maksimum seviyeye çıkarılması ve turizmden kaynaklanacak sorunlara pro-aktif bir yaklaşım sergileyebilmek için turizm planlamasının dikkatli bir şekilde yapılması gerekmektedir. Bununla birlikte iyi düşünülmüş bir turizm planlaması turizm gelişimiyle yakından ilgilidir. Daha geniş bir perspektifle turizm planlamasının önemi aşağıda yer almaktadır (Batman & Cömert, 2002, s. 133-134):

- Modern turizm, gelişmekte olan birçok bölge için yeni bir olgudur. Turizm planı ve geliştirme programları bu bölgelerde turizm sektörünün geliştirilmesi için kılavuz olacaktır.
- Turizm olayının çoğu, çeşitli hizmet ve olanaklardan yararlanan ziyaretçileri kapsayan bir deneyim ürününü satmaya dayanmaktadır. Planlama süreci içerisinde turist pazarları ve sunulan ürünler arasında, sosyo-kültürel ve çevresel konulardan taviz vermeden, uyum sağlamak gerekmektedir.
- Entegre ve dikkatlice yapılmış bir planlama sayesinde, turizm doğrudan ve dolaylı birçok ekonomik yararlar sağlayacaktır. Planlama olmadan turizmin getireceği faydalardan tam olarak yararlanılmaz ya da ekonomik sorunlar doğabilir.
- Turizm birçok sosyal ve kültürel olumsuzluğa sebep olabilir ya da bu konuda fayda sağlayabilir. Planlama, turizmin olumsuz etkilerini en aza indirebilir ve sağladığı faydaları en üst düzeye getirebilir. Turizmi sosyal ve kültürel sorunları önleyen ve kültürel koruma amaçlarını gerçekleştiren bir araç olarak kullanabilme ancak bir turizm gelişme politikası ve planlaması sayesinde mümkün olur.
- Turistik arz kaynaklarının, çekim yerlerinin ve alt yapının geliştirilmesi fiziksel çevrede olumlu ya da olumsuz etkiler yaratır. Dikkatli bir planlama, çevresel bir zarara sebebiyet vermeyen, optimal fayda sağlayacak bir turizm türünün belirlenmesini ve turizmi çevresel koruma amaçlarının gerçekleşmesinde bir araç olarak kullanılmasını sağlar.
- Planlama sayesinde turizm için gerekli olan kültürel ve doğal kaynakların korunması sağlanır.
- Modern gelişmenin herhangi bir türü gibi, değişen pazar eğilimlerine ve diğer durumlara bağlı olarak zaman içerisinde turizm türleri de değişmektedir. Planlama sayesinde, kötü geliştirilmiş ya da modası geçmiş bölgeler tekrar düzenlenebilir ve ileride değişime olanak verebilecek yeni turizm alanları oluşturulabilir.

- Turizm gelişimi, uygun eğitim ve öğretim için işgücüne ihtiyaç duyar. İşgücü ihtiyaçlarını karşılamak dikkatli planlama ve programlama ile özel eğitim kuruluşlarını gerektirmektedir.
- Kontrollü turizm gelişimi ile entegre planlama sürecinin turizm politikası ve gelişimiyle yakından ilişkili olmasını sağlamak amacıyla, özel örgütsel yapılanmaların, pazarlama stratejilerinin, tutundurma programlarının, yasal ve finansal önlemlerin alınması gerekmektedir.
- Planlama, kamu ve özel sektörün yatırım planları için önemli olan projelere rasyonel bir taban oluşturur.

Genel olarak turizm planlamasının amacı kontrollü ve sistemli bir şekilde turizmin gelişimini sağlamak ve turizmin olumsuz etkilerini azaltarak turizmden sağlanan faydayı en üst düzeye çıkarmak şeklinde ifade edilebilir. Turizm planlamasının önemini bir kez daha ortaya koymak için turizm sektöründe planlamayı gerektiren sebepleri açıklamak faydalı olacaktır. Bir bölgede turizm planlamasını gerektiren sebepleri aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür (Batman ve Cömert, 2002, s. 129; İçöz vd., 2002, s. 60; Korkmaz, 1993, s. 16; Özbey, 1995, s. 48):

- Bölgede turizmin kontrolsüz gelişimini önlemek, turistik donatımı turizme elverişli yörelerde yoğunlaştırmak ve geliştirmek için kamu yönetimi tarafından yapılan müdahaleleri düzenlemek.
- Arazi kullanımını olumlu olarak geliştirmek.
- Çevrede pozitif değişim yaratmak, turizmin tahrip ettiği çevreyi korumak.
- Toplumsal kültürdeki değişimi kontrol altında tutmak.
- Bölgede turizm taşıma kapasitesinin zorlanmasının önüne geçmek.
- Aşırı turist sayısını sınırlandırmak.
- Hizmet kalitesinde düşmeyi önlemek.
- Sadece dış turizme yönelik yatırımların ve turizmin mevsimlik karakterinin ortaya çıkaracağı riskleri önlemek.
- Turistik arzları, ortaya çıkacak yeni turistik ihtiyaçlara göre düzenlemek.
- Hedef tespitinde ve kaynak kullanımında öncelikleri isabetli bir şekilde saptamak.
- Tamamen kâr ve kişisel çıkar amacına yönelik faaliyetlerin ortaya çıkaracağı tehlikeleri saptamak.

Planlamaya turizm gelişiminden elde edilen faydaları arttırdığı yönünde bir mana yüklenmiştir. Bu doğrultuda turizm planlama faaliyetleri artmaktadır. Planlamayı ilgilendiren konularla ilgili olarak daha fazla bilgiye sahip olunması, planın olumlu etkilerini en üst düzeye çıkarırken, olumsuz etkilerini en düşük düzeye indirmektedir (Şahbaz, 2000, s. 7).

Turizm Sektörü ve Yabancı Sermaye

Turizm, ülkelerin gelişme çabalarına paralel ve onun bir uzantısı olarak, birinci derecede önem verilen bir sektör haline gelmiştir. Turizm sektörünü daha önceki yıllara göre daha fazla önem veren ve öncelik haline dönüştüren ülkelerde, bu faaliyet kolunun milli gelir ve ödemeler dengesine sağladığı yararlardan dolayı yeni imkanlar yaratmaya itmiştir. Ülke ekonomisi için de gerekli olan yatırımların yapılabilmesinde, finansman önemli bir unsurdur. Ancak yatırımları finanse etmek her zaman yurtiçi tasarruflarla karşılanamayabilir. Bu açıdan yatırımların finanse edilmesinde yabancı sermaye, büyük önem arz etmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde hem finansman yönüyle hem de kazandırdığı teknoloji, üretim yöntem ve teknikleriyle oldukça büyük öneme sahiptir. Bu doğrultuda hizmet sektörünün alt kolu olan turizm sektöründe yabancı sermaye iktisadi gelişime katkı sunabilir. Ülke ekonomisinde iç ve dış turizm hareketlerinin yarattığı tüketim-gelir hacmi, turizm sektörü ile birlikte diğer sektörlerde de bir canlanma ve harekete neden olacaktır. Böylece yabancı sermayenin öncelik sağladığı veya sürükleyicilik-çekicilik işlevi yarattığı sektörlerin, göreceli olarak daha hızlı büyümesiyle birlikte diğer sektörlerde de dışsallıklar yaratacaktır (Çetinkaya, 2004).

Turizm sektörü özelliği gereği, yüksek oranda sermaye ve ileri düzeyde teknolojiye ihtiyaç duymaktadır. Bu açıdan bazı ülkeler turizm potansiyeli açısından zengin olmasına rağmen, bu potansiyeli harekete geçirecek sermayeye ihtiyaçları vardır. Sermaye yetersizliği olan ülkelerin, bu sermaye yetersizliğini ortadan kaldırabilmenin yollarından bir tanesi de ülkeye yeterli oranda doğrudan yabancı sermaye girişinin sağlanmasıdır. Gelişmekte olan ülkeler, küreselleşen ve dolayısıyla sermaye hareketlerinin de giderek serbestleştiği dünya konjonktüründe, iç tasarruflardaki yetersizlik ve bunun sonucunda ortaya çıkan sermaye açığı turizm sektörü için uzun vadeli yatırımlara yönelik doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına ihtiyaç göstermektedir. Son dönem bu ülkelerdeki ekonomik yapısı göz önüne alındığında, yüksek enflasyon, yüksek faiz ve siyasal istikrarsızlık özel sektörün yatırımları önünde engel teşkil etmekte ve yabancı sermayeye olan ihtiyacı her geçen gün arttırmaktadır (Çetinkaya, 2004).

Turizm yatırımları, geri dönüşü uzun vadeli, sermaye/ hasıla oranı yüksek; siyasal, sosyal, doğal ve ekonomik olaylara çok duyarlı, dolayısıyla da yatırımcılar için fazla cazip olmayan, riskli yatırımlardır. Bu nedenle gelişmekte olan ülkelere, özel sektör turizm yatırımlarında uzak kalmış ve bu yatırımlar daha çok devlet tarafında gerçekleştirilmiştir. Turizm sektöründe başarı sağlamış ülkelerin turizm yatırımlarına bakıldığında, turizm yatırımları hükümet tarafından özendirilmekte, özellikle yatırımlara hibe, ucuz kredi, faiz ve vergi sübvansiyonları gibi nakdi teşvik araçları uygulanmaktadır. Bunun örnekleri Akdeniz havzasında turizmde iddialı ülkelere görülmektedir. O halde ülkelerin turizm sektörünün gelişmesine yönelik ihtiyaç duyduğu sermayeyi ülkeye çekebilme noktasında, ülkenin siyasi yapısında istikrarın sağlanması, mali piyasada derinliğin oluşması ve özellikle de turizm yatırımlarını daha cazip bir hale getirerek gerekli sermayenin ülkeye kazandırılması sağlanabilir (Çetinkaya, 2004).

Turizmde Yabancı Sermayeye Duyulan İhtiyaç ve Gerektiren Nedenler

Yabancıların, başka bir ülke turizmine yatırım yapabilmesi için yatırım yapılacak devletler tarafından belirlenen yasal düzenlemelerine uyması gerekir. Bu doğrultuda turizm sahasında yatırım yapmak isteyen yatırımcılara ait planların, turizm politikası ilkelerine uyması, gerekli formaliteleri yerine getirmesi, yapılacak yabancı yatırımın tekel veya özel bir ayrıcalık ifade etmemesi ve tüm kayıt ve koşullara uygun olması gereklidir. Bu koşullara uyan yabancı yatırımcılara, Türkiye’de her türlü turizm yatırımı gerçekleştirmeleri için izin verilmektedir (Altıntaş, 1988, s. 11-14). Gelişmekte olan ülkelere turizm sektörünün gelişmesi önemli yer tutmaktadır. Bu nedenle de turizmin gelişmesi için yabancı sermayeye duyulan ihtiyacın nedenleri şu şekilde sıralanabilir (Altıntaş, 1988, s. 11-14):

Yeterli Sermaye Birikiminin Sağlanamaması: Gelişmekte olan ülkelere yatırımları gerçekleştirecek düzeyde sermaye birikimi olmadığından, finansman açıkları ancak yabancı sermaye yatırımları yoluyla giderilebilmektedir. Yabancı sermayeli yatırımlar ilk başta çoğaltan etkisiyle gelir artışına neden olur. Bunu tasarruf yarattığı katma değer ile ulusal gelir artışı izler. Elde edilen gelirlerle sermaye birikimi sağlanır.

Teknik Bilgi Yetersizliği: Turizm sektöründe turistik kapasite oluşturma yanında bu kapasiteyi pazarlayabilmek oldukça önemlidir. Söz konusu kapasiteyi pazarlayabilmek için de yeterli bilgi birikiminin yatırım yapılacak olan ülkede toplanması gereklidir. Turizm sektörüne yatırım yapmak isteyen yabancı yatırımcılar, turizm arzının etkin kullanımını sağlayacak hizmetleri yürütür. Aynı zamanda turizm sektöründeki vasıflı ve vasıfsız emeğin eğitilmesini sağlar. Söz konusu çalışanlar arasındaki ilişkileri belirleyen organizasyona, modern işletmecilik faaliyetleri ve teknolojiyi kullanımıyla katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte olumsuz propagandaları önleyerek, ülkeye gelecek turistlerin kafalarında oluşacak muhtemel soruların önüne geçer.

Turizm Sektöründe Riskin Paylaşılması: Turizm sektörüne yatırım yapan işletmeler, sektörel deneyime ve uzmanlığa sahiptir. Turistik talebi çekemeyecekleri ve kar edemeyeceklerini düşündüklerinde yatırım yapma konusunda çekimser kalacak veya yatırım yapmayacaktır. Ancak yabancı sermayenin yatırım yapmasıyla birlikte söz konusu riski paylaşılacağından yerli özel sektör de yatırım yapmaya başlayacaktır. Riskin paylaşılmasının temel amacı, yerli sermayeyle yabancı sermayeyi birlikte yatırım yapmaya teşvik etmektir. Çünkü yabancı sermaye yerli sermayeye talebi garanti ederken, yerli sermaye de yabancı sermayeye yatırım yaptığı ülkeyle ilişkilerin sorunsuz yürümesini garanti etmektedir.

Yabancı sermayenin güvenilir ve karlı alanlara doğru yönelmesiyle birlikte Türkiye’de yapılacak turizm yatırımlarında büyük artış olması beklenmektedir. Çünkü Türkiye turizm sektörü için en önemli özellikler olan doğal kaynaklar, tarihi ve kültürel açıdan oldukça zengindir. Üstyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesinde tek başına yerli sermaye yeterli olmayacağından, yabancı sermayenin desteğine ihtiyaç duyulmaktadır. Yabancı sermaye, döviz kaynağı sağlaması, modern işletmeciliğin gerektirdiği yöntemleri, yetişmiş personeli ve ileri teknolojiyi de yanında getirmesi, yeni piyasaların ele geçirilebilmesi ve Türk turizminin daha kolay tanıtılmasına katkı sağlayabilir. Tüm bu özellikler nedeniyle yabancı sermayeli firmaların konaklama, altyapı ve üstyapı yatırımlarına yönelmeleri Türk turizmi için bir zorunluluk haline gelmiştir (Çeken, 2003, s. 124). Bu doğrultuda turizmde yabancı sermayeyi gerektiren nedenler genel ve Türkiye özelinde ise şu şekildedir (Olalı, 1990, s. 351-353):

- Türkiye gibi yatırım için gerekli olan finansal kaynakları kıt olan ülkelerde, devlet elindeki kaynakları öncelikle yabancı firmaların gelmek istemediği veya çeşitli sebeplerden dolayı gelmemesi gereken ekonomik alanlarda kullanılmalıdır. Böylece devlet ek döviz talebinde bulunmadan yabancı sermaye aracılığıyla turizm yatırımlarının finansmanına bir katkı sağlamış olur.
- Son dönemlerde küresel turizm, kitlesel özellik göstermektedir. Türkiye’de kitle turizm talebini karşılayacak nitelikte tesislerin yetersizliği, yabancı sermaye yatırımlarından yararlanmayı daha çok gerekli kılmaktadır.
- Turizm sektöründe diğer birçok sektöre oranla daha büyük olan risklerin paylaşılması gerekliliği, yabancı sermayeye olan ihtiyacı artırmaktadır.
- Yaratacağı ek kapasite ve hizmetlerle döviz geliri ve döviz tasarrufu sağlayacak olan yabancı sermaye Türkiye’nin döviz çıktılarını da azaltacaktır.
- Temel hedefi karlılık olan yabancı firmalar, dış piyasalarda talep yaratma girişimlerini de beraberinde getirirler. Çünkü karlılık hedefi, firmanın dışa dönük işletmecilik ve pazarlama konularında etkin bir şekilde çalışmasını gerektirir. Böyle bir durum sonuçta turistik talepte istikrar sağlayarak turizm gelirlerine de süreklilik kazandırır.
- Yabancı sermayenin faaliyette bulunduğu ülkede, ülke aleyhine yabancılar tarafından yapılabilecek olumsuz propagandalar önlenmiş olur.
- Turizmde faaliyet gösteren yabancı sermaye, diğer sektörlerin aksine faaliyet döneminde yeni ve önemli ithalat zorunluluğu gerektirmez.
- Turizm sadece konaklama açısından değil; özellikle hava ulaşımı açısından da ele alınmalıdır. Hava ulaşımı ise hem teknoloji, hem de son derece yüksek maliyetler nedeniyle yabancı sermayeye ihtiyaç duyan bir alanı oluşturur.

Türkiye’de turizm sektöründe olduğu gibi diğer sektörlerde de temel sorun kaynakların yetersizliğidir. 1990-2000 Yılları arasında Türk turizmin küresel turizmdeki payı binde 3’ten yüzde 1.6’ya yükselmiş olsa da, gelen turist bakımından ve elde edilen gelir açısından istenilen düzeye ulaşamamıştır. Tabi ki bununun en önemli nedeni ülkedeki tasarruf yetersizliğine bağlı olarak ortaya çıkan sermaye yetersizliğidir. Turizm sektöründe artan talebe

cevap verebilmek için, büyük ölçekli tesislerin yetersiz olması ülke turizminin de yeterince gelişmemesini beraberinde getirmiştir (Çeken, 2003, s. 154).

Plan ve Politikaların Oluşturulmasında Yabancı Yatırımları Rolü

Turizm plan ve politikalarının gerçekçi bir şekilde belirlenmesi için finansal kaynaklar dahil tüm imkanların yeterli düzeyde olması gerekmektedir. Bu imkanların, söz konusu turizm plan ve politikalarının uygulanabilirlik açısından yol gösterici bir işlevi bulunmaktadır. Bununla birlikte özel sektörün, turizm plan ve politikalarının tüm süreçlerinde yer almasıyla turizm sermayesinin güçlenmesine ortam hazırlayacaktır. Ancak özel sektörün söz konusu yatırımlarda yer alması için aşağıdaki sorulara cevap bulması gerekmektedir (Tarhan, 1998, s. 108-109):

- Gerekli sermaye düzenin ne olduğu?
- Muhtemel yatırımcıların ihtiyaç duyulan fon miktarı kadar birikimlerinin olup olmadığı?
- Yatırımcıların yeterli sermayeye sahip olmaları halinde söz konusu projelere yatırım yapmalarını sağlayacak araçların neler olduğu?
- Yatırımcıların yeterli birikime sahip olmaması durumunda ise alternatiflerin neler olabileceğinin belirlenmesi?
- Merkezi yönetimin bu sermayeyi karşılayıp karşılamayacağı veya yabancı sermayenin bir katılımının olup olmayacağının açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.

Yukarıda sıralanan sorulara verilecek yanıtların plan ve politikaların fonksiyonlarını yerine getirmede etkili olabileceği düşünülmektedir. Bununla birlikte plan ve politikalara finansal destek olan krediler, ulusal veya uluslararası kuruluşlar tarafından sağlanması riskin paylaşılması noktasında katkı sunmaktadır. Kredilerin ulusal veya uluslararası kuruluşlar tarafından sağlanması farklı yaklaşımları beraberinde getirmektedir. Ulusal krediler kullanıyorsa, bu kredilerin geri ödeme koşulları nakit akışları ile birlikte değerlendirilmelidir. Ulusal sermaye bu noktada yetersiz kalırsa uluslararası kuruluşların (Dünya Bankası) kredi olanakları da gündeme alınabilir. Uluslararası kredi kaynakları kullanıldığında ise yatırımcıların geri ödemelerini kredi veren kuruluşun belirlediği döviz cinsinden yapacaklarını göz önünde tutmaları gerekmektedir. Eğer faaliyetler sonucunda döviz girdisi sağlanıyorsa geri ödemelerin döviz akışına bağlı olarak planlanması işleri daha kolay hale getirecektir. Ancak faaliyetler ulusal pazarda yapılıyor ve ulusal para cinsi kullanılıyorsa döviz kurundaki beklenmeyen dalgalanmalar önemli finansal yükler getirebilir. Dolayısıyla planlamaya bu tür değişkenlerin varlığı dahil edilmelidir (Tarhan, 1998, s. 109). Turizm arzının bileşenleri bir kalkınma planı çerçevesinde ele alındığında yabancı sermaye önemli bir takım faydalar sağlamaktadır. Bunlar aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Coşkun, 2004, s. 43-44):

- Ekstra finansman sağlayabilir.
- Yatırımın geldiği ülkedeki talep üzerinde etkili olabilir.
- Bütün bunlara ek olarak yönetim ve pazarlama teknik bilgi sağlayabilir.

Yukarıda yer alan öncüllerde de ifade edildiği üzere yabancı yatırımlar yatırımcı ülke ile ev sahibi ülke arasında ekonomik bir işbirliği olduğu gibi yatırım yapılan ülkenin talebi üzerinde önemli avantajlar sunmaktadır. Bununla birlikte yabancı yatırımcıların kar maksimizasyonu sağlamada yönetim ve pazarlama teknik bilgisini sağlayabilir. Diğer sektörlerle oranla turizm sektörü yatırım ortaklarının hedef pazarı olmasıyla uluslararası bir boyut kazanması kolaylaşmaktadır (Coşkun, 2004, s. 43-44).

Yöntem

Yabancı sermaye, ülke ekonomilerine ve sektörlerin gelişimine pozitif katkılar sunmaktadır. Araştırma, Türk turizm sektöründeki yabancı sermayenin rolünü belirlemek üzere tasarlanmıştır. Bu doğrultuda çalışma nitel araştırma yöntemlerinden arşiv ve doküman incelemesi yöntemiyle incelenmiştir. Arşiv ve doküman incelemesi, devlet daireleri, kurum ve kuruluşlar tarafından yayınlanan belge ve dokümanların incelenmesini kapsamaktadır (Arıkan, 2013, s. 53).

Çalışmada, nitel araştırma yöntemi kullanılmasına istinaden nitel içerik analizi ile veriler analiz edilmiştir. Nitel içerik analizi basılı veya görsel materyallerin belli bir sistem dahilinde incelenmesini içerir (Neuman & Wiegand, 2000). Bununla birlikte nitel içerik analizi, dokümanların içerisinde yer alan bazı terim ve ifadeler aranarak bulunur ve bir sistem dahilinde kategorize edilir (Demir, 2017, s. 310). Maxfield ve Babbie (2005, s. 342)'ye göre iki tür içerikten bahsedilmektedir. Bunlar ilki dokümanda bulunan ve gözle görülebilen diğeri ise verilmek isten mesajın içeriğidir. Ancak çalışmanın odaklandığı nokta esas alındığında nitel içerik analizinin ilk türü seçilmiştir. Bu doğrultuda, ilk olarak Türk turizminin planlanmasında bağlayıcılığı bulunan Beş Yıllık Kalkınma Planları ve Turizm Özel İhtisas Komisyon Raporlarında “yabancı sermaye” anahtar kelime ile taranmış ve ilgili kısımlar bulgular kısmına eklenmiştir. Daha sonra yabancı sermaye listesi taranarak turizm ile ilgili sektörlerle ilişkin kısımlar derlenmiştir.

Araştırma verileri, T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın 31/12/2020 tarihinde yayınlamış olduğu Yabancı Sermayeli Firma Listesi isimli raporu ve T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2021) tarafından yayınlanan Beş Yıllık Kalkınma Planları ve Turizm Özel İhtisas Komisyon Raporları'ndan (TÖİKR) alınmıştır. Veri toplamada, ilk 3 TÖİKR ulaşılamamış olup, 5 ile 7 arasındaki TÖİKR'de turizm başlığına yer verilmemesi araştırmanın sınırlılığını göstermektedir. Bununla birlikte yalnızca sekizinci kalkınma planında yer alan doğrudan yabancı sermaye yatırımlar özel ihtisas komisyon raporunda mevcut raporların tekrarı niteliğinde olması ve turizme ilişkin bir ifadeye rastlanmamış olmasından dolayı dahil edilmemiştir.

Araştırmanın Bulgular

Araştırma iki kısımda incelenmiştir. Birinci kısımda T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2021) tarafından yayınlanan Beş Yıllık Kalkınma Planları ve Turizm Özel İhtisas Komisyon Raporları “yabancı sermaye” anahtar kelimesiyle incelenmiştir. Bu doğrultuda Tablo 1'de görüleceği üzere, dördüncü TÖİKR'de 15 yabancı sermayenin yer aldığı ifade elde edilmiştir. Aynı zamanda dördüncü TÖİKR'de en fazla yabancı sermaye ifadesine rastlanmıştır. Bununla birlikte yalnızca Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planlarında yabancı sermayeye ilişkin 2 ifadeye yer verildiği görülmektedir. Elde edilen ifadelerden yola çıkarak genel değerlendirmenin turizmde yabancı sermayenin arttırılmasına yönelik teşvik edilmesinin ön plana çıktığı görülmektedir.

Tablo 1'de görüleceği üzere dördüncü TÖİKR'de yabancı sermayeye ilişkin durum değerlendirme ve kararların ayrıntılı bir şekilde ele alındığı görülmektedir. Devam eden TÖİKR kararlarının dördüncü TÖİKR'nin benzeri niteliğinde olduğu görülmektedir. Alınan kararlarda büyük ölçüde yabancı sermayenin, fon sağladığına, tesisleşmeyi arttırdığına, teknik bilgi sağladığına, turizm talebini arttırdığına değinilmektedir. Yabancı sermayeyi teşvik etmede ise kredi olanakları ve hukuki kolaylıkların sağlanmasına ilişkin politikaların öne çıktığı görülmektedir. Ayrıca alınan

kararların bazılarının ölçülebilir düzeyde olmadığı ve alınan kararların gerçekleşip gerçekleşmediğine bir sonraki TÖİKR'lerde yer verilmediği görülmektedir.

Türkiye yabancı sermayeye yönelik 2023 Turizm stratejisinde ise “Yabancı sermayenin turizm sektörüne yatırım yapmasını daha etkin kılacak Yatırım Destekleme ve Tanıtım Ajansı, vb. gibi kurumlar güçlendirilecektir.” şeklinde yer vermektedir (T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007, s. 44).

Tablo 1. Beş Yıllık Kalkınma Planları ve Turizm Özel İhtisas Komisyon Raporlarında Yabancı Sermayenin Değerlendirilmesi

TURİZM ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU RAPORLARINDA YER ALAN YABANCI SERMAYEYE İLİŞKİN İFADELER	
Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı TÖİKR 1977	Yabancı sermaye Türkiye'de turizm sektörüne yatırım yapmaya özendirilecek, formalitelerde basitlik ve esneklik sağlanacaktır.
	Turizm yatırımlarının yüksek talep potansiyeline rağmen gereken düzeye ulaşamamasının önemli bir nedeni de finansman sorunudur. Yabancı sermayenin tedirginliği, yerli sermayenin daha kârlı yatırım imkânlarına sahip olması, kamu yatırımlarının gerekli fon ve teşebbüse sahip olamamaları, turizm yatırımlarına sermaye akımını çok alt düzeyde tutmaktadır.
	Yabancı Sermaye ve Uygulamalarına İlişkin Tedbirler: Yabancı girişimcilerde Türkiye'de yatırım konusunda tereddütler devam etmektedir. Tereddütlerin giderilmesi için, bu konudaki ilke ve yöntemlerin ayrıntıları ile tespit edilmesinde yararlı olacaktır. Bugünkü uygulamada tüm yetkileri toplayan Devlet Plânlama Teşkilâtının konu ile sorumlu birimi yoktur. İşlemlerin sekretaryasını yürüten Ticaret Bakanlığı, yetkisiz ve kadrosu yetersizdir. Her iki kuruluş da sektör sorumlusu Bakanlıklarla istişare etmemektedir. Bu nedenle, DPT'na bağlı bir örgütün, uzman kuruluşlardan sağlanacak ihtisas elemanlarıyla donatılmasında fayda görülmektedir.
	Yatırımın kuruluş yeri kamu arazisi ise, arazi sorunu için Orman ve Maliye Bakanlığı ile yabancı sermaye ortaklığı varsa, Ticaret Bakanlığı, DPT Müsteşarlığı ve Bakanlar Kurulu ile teşvik uygulamaları için Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ile Turizm Belgesi için Bakanlığımız ile iç kredi için Turizm Bankası ile, alt yapı için YSE, TEK ve PTT Genel Müdürlükleri ile ayrı ayrı sorunlarını halletmeden yatırıma başlaması mümkün değildir.
	Türkiye'ye dışardan getirilecek sermaye ve kredilerin tabi oldukları şekil ve şartlar ile sahip olabilecekleri hat ve teminatlar, turizm sektörü yararına düzenlenmelidir. Konuyu Hükümetlerin makro düzeyde ele almaları gereklidir. Bu takdirde, yabancı sermayenin bir kısmı, Proje için gerekli olan ve Türkiye'de sağlanması mümkün olmayan teçhizat ve hizmet şeklinde gelmiş olacaktır
	Ekonomik veya politik bir ön yatsı ile yabancı sermayeye yandaş veya karşı değiliz. Bununla beraber Devletin turizm yatırımları için Türk-Yabancı özel sermayeyi dikkate alması gerektiğine inanıyoruz.
	Devletin yatırım kaynakları kıttır. Devlet kendi kaynaklarını yabancı sermayenin gelmeyeceği veya getirilmemesi gereken alanlarda kullanmalıdır.
	Özel yabancı sermaye yatırımlarının kârlı olmasını sağlayacak talebi yaratma olanağına sahiptir. Zaten turizm işletmelerine talebin büyük bir bölümü dış ülkelerdendir.
	Yabancı sermaye ile beraber gelecek teknik bilgi: (a) turizmdeki kapasite arzını karşılayacak talebin araştırılması ve analizini yapar; (b) talebin artmasını sağlayacak propaganda hizmetlerini yürütür; (c) artan turizm talebine hizmet götürür; (e) turizm sektöründeki vasıfsız ve az vasıflı yerli personelin eğitimi çok az kaynak kullanılarak sağlanmış olur.
	Yabancı sermaye ancak kâr ettiği oranda transfer yapabilir. Diğer sektörlerde olduğu gibi borçlanma ve sermaye transferi turizmde yoktur (olmamalıdır).

Tablo 1. Beş Yıllık Kalkınma Planları ve Turizm Özel İhtisas Komisyon Raporlarında Yabancı Sermayenin Değerlendirilmesi (devamı)

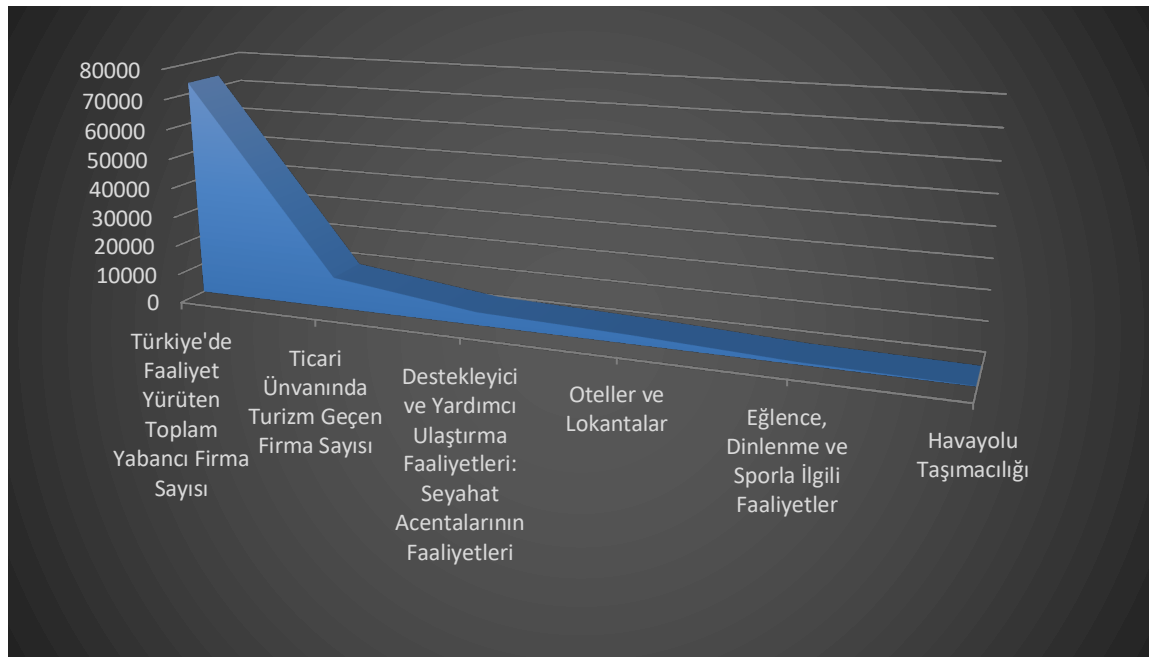
	Özel yabancı yatırımcı piyasayı daha yakından izler ve talebi daha iyi kontrol edebildiği gibi değişimlere karşı da esnek davranabilir.
	Yabancı sermaye yatırımlarının getireceği ek kapasite ve hizmetlerle döviz gelirleri artacak; aynı zamanda, yatırım ve hizmetler için kendi dış kaynaklarını kullanacaklarından Türkiye'nin döviz giderleri azalacaktır.
	Özel kesim, ticari ortaklıklardan, gerçek kişi yatırımcılardan, yabancı sermayeli yatırımcılardan ve küçük tasarrufların birleşmesinden doğan birlik ve ortaklıklardan oluşmaktadır.
	Yabancı sermaye konusunda da uzun zaman alan formaliteler yatırım taleplerinde çekingenlik yaratmaktadır.
	Emniyet yönünden, yabancı sermaye yatırımları için Türkiye caziptir. Ancak yabancı sermayenin turizm sektöründe yatırım yapmasını engelleyen iki önemli faktör vardır; 1) Turizm sektörü gerektiği biçimde dış piyasalarda tanıtılmamıştır. 2) Bürokratik mekanizma yabancı girişimcileri ürkütmektedir. - Bu nedenle, turizm sektörünün dış sermaye piyasalarında tanıtılmasına özen gösterilecek ve bürokratik mekanizmanın basitleştirilmesine ilişkin tedbirler getirilecektir. Ticari bankaların kredi fonlarının %5'nin, yatırım bankalarının kredi fonlarının %10'nun turizm sektörüne tahsisi için tedbirler alınacak ve bu fonları kullandırma ve yönlendirme yetkisi Turizm ve Tanıtma Bakanlığına verilecektir.
Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı TÖİKR 2001	Yabancı sermayenin Türkiye'ye gelmesi ve turizm yatırımlarına ilgi duyması teşvik edilmelidir. Özellikle, dünyadaki ünlü turizm zincirlerinin Türkiye'de yatırım yapması, ülke turizminin gelişmesine büyük katkı sağlayacaktır.
	Turizm yatırımlarına yabancı sermayenin çekilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle enflasyonu düşürme çabaları ile birlikte enflasyon muhasebesinin uygulanması ve yabancıların Türkiye'de mülk edinmelerinin kolaylaştırılması uygun olacaktır.
	Ülkemizde son on beş yılda faaliyete geçen büyük turizm müesseselerinin çoğu hazine arazisi ,zerine inşa edilmiştir. Hazine arazileri için devlete her yıl irtifak hakkı bedeli ödenmektedir. Bu tesisler, irtifak haklarının sonunda genelde 49 yıl sonra devlete devredilecektir. Gerek yabancı yatırımcı için, gerekse Türk yatırımcısı için bu tür turizm arazilerinin belirsizliği, sermaye piyasasına geçişte ve yabancı sermaye ile ilişkilendirilmede önemli engeldir. Turizm Bakanlığının üzerinde çalıştığı bir model olan kurulacak bir Gayri Menkul Sermaye Ortaklığına bu arazilerin devri ile bu arazi bedellerine tekabül eden hisselerin satın alınması ile engellerin aşılması mümkün olabilecektir.
Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı TÖİKR 2007	Türkiye'de 1970–1982 yılları arasında devlet desteği ile yönlendirilen turizm sektörü, 1982'den günümüze kadar geçen sürede, özel önem taşıyan sektör olarak değerlendirilmiş, 1986-1989 döneminde; Turizm Teşvik Yasası'nın, Yatırımların, Döviz Kazandırıcı Hizmetlerin ve İşletmelerin Teşvik Edilmesine İlişkin Karar'ın, Yabancı Sermaye Yasası'nın, 32 sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Kararı'nın ve Kurumlar Vergisi ile Katma Değer Vergisi'ne ilişkin yasanın tanıdığı teşviklerin tümünden bir arada yararlanabilme olanağını yakalayan turizm sektörü, bu fırsatı çok iyi değerlendirmiştir.
	Büyümeye Yönelik Hedefler: Yabancı sermaye yatırımlarının yeni tesis inşası yönünde teşvik edilmesi,

Tablo 1. Beş Yıllık Kalkınma Planları ve Turizm Özel İhtisas Komisyon Raporlarında Yabancı Sermayenin Değerlendirilmesi (devamı)

Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı TÖİKR2014	Büyümeye Yönelik Hedefler: Yabancı sermaye yatırımlarının yeni tesis inşaatı yönünde teşvik edilmesi
	Büyümeye Yönelik Hedefler: Yabancı sermaye yatırımları için ayrıcalıklı teşvikler getirilecektir
	Büyümeye Yönelik Hedefler: Anadolu turizminin geliştirilmesi ve özellikle yabancı sermayenin özendirilmesi için bölgesel ve noktasal teşvikler getirilecektir.
	Büyümeye Yönelik Eylemler: Yabancı sermayeli yatırımcılara negatif ayrımcılık yapılmaması,
	Büyümeye Yönelik Eylemler: Özellikle entegre turizm tesisleri için yabancı sermayenin teşvik edilmesi,
On Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı TÖİKR 2018	1960 yılından itibaren karma ekonomi politikasının izlendiği Türkiye’de, 20.06.1980 tarih ve 8/1133 sayılı Turizm Teşvik Çerçeve Kararı alınmıştır. Bu kapsamda; yatırımların yoğunlaştırılacağı alanların tespit edilmesi ve planlanması, sektöre yönelik yeni finansman imkânlarının oluşturulması ile yabancı sermayenin özendirilmesi ve genel olarak turizm yatırımlarının teşvik edilmesine ilişkin esasların düzenlenmesi hususunda Turizm Koordinasyon Kurulu oluşturulmuştur
	Yatırımların artmasındaki diğer önemli etkenler ise 1985 – 1989 dönemi teşvik kararnamelerinde sektör yatırımlarına hibe türü teşviklerden en yüksek oranda yararlanma imkânı sağlanması ile dış ticaret ve kur politikalarının libere edilmesi ve yabancı sermaye yatırımlarının teşvikidir.
DÖRDÜNDÜ KALKINMA PLANINDA YER ALAN YABANCI SERMAYEYE İLİŞKİN İFADELER (1979)	
Turizm yatırım ve işletmeciliğinde kamunun etkinliği artırılacak; özel kesim, yabancı sermaye ve küçük tasarrufların yatırımlara dönüştürülmesi özendirilecektir. Bu yolla özellikle konaklama kapasitesinin artırılmasına çalışılacaktır.	
Uluslararası optimal büyüklüklerin altında olmamak koşulu ile yabancı turizm yatırımcılarının yatırımları, sermaye paylarına bakılmaksızın özendirilecektir. İşletme aşamasında önemli ölçüde döviz girdisi sağlayacak yabancı işletmecilerin ülkedeki turistik tesisleri işletmesine izin verilecektir. Yabancı uyruklu personel çalıştırılmasında kolaylıklar getirilecektir	

Araştırma Türkiye’de turizm alanında faaliyet yürüten ve yabancı sermaye temsilcileri olarak ifade edilen yabancı firmalara ilişkin betimsel bir incelemeyi kapsamaktadır.

Bu firmaların oranı ve sayısal değerlere ilişkin verileri Grafik 1’de gösterilmiştir.

Grafik 1. Türkiye'de Faaliyet Yürüten Yabancı Firmalar ve Turizmle İlişkisi

Türkiye'de faaliyet yürüten toplam 73675 yabancı firma bulunmaktadır. Bu firmaların 10589'unun ticari unvanlarında "turizm" ismi de geçmektedir. Ancak 8404 tanesinin 4420'si destekleyici ve yardımcı ulaştırma faaliyetleri: seyahat acentalarının faaliyetleri, 2983'ü otel ve lokanta firmalarını, 837'si eğlence, dinlenme, kültür ve sporla ilgili faaliyetler ve 164'ü de havayolu firmalarını kapsamaktadır. Ayrıca söz konusu T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın paylaştığı veri setinde turizmle ilgili herhangi bir değişkene veya veriye rastlanamamıştır.

Tablo 2. Yabancı Havayolu Firmalarının Dağılımı

Ülke	Sayı	%	Ülke	Sayı	%	Ülke	Sayı	%
Fransa	6	3,65	Rusya	8	4,87	Hollanda	12	7,31
İngiliz	1	0,69	Almanya	20	12,19	Kamboçya	1	0,69
Virjin Adaları								
KKTC	6	3,65	Ukrayna	5	3,04	Bosna Hersek	2	1,21
Kanada	5	3,04	İngiltere	10	6,09	İspanya	1	0,69
Kazakistan	3	1,82	Güney Kore	3	1,82	İtalya	3	
Irak	5	2,04	İsviçre	3	1,82	Suriye	4	
Lüksemburg	2	1,21	Hong Kong	1	1,82	Avusturya	1	0,69
Azerbaycan	10	6,09	Birleşik Arap Emirlikleri	3	1,82	Belçika	3	1,82
Malta	1	0,69	İran	9	5,48	Çin	2	1,21
İrlanda	2	1,21	Estonya	1	0,69	Finlandiya	1	0,69
ABD	3	1,82	İsrail	2	1,21	Bulgaristan	1	0,69
Bahreyn	1	0,69	Arnavutluk	1	0,69	Kırgızistan	2	1,21
Kenya	1	0,69	Libya	3	1,82	Polonya	1	0,69
Macaristan	1	0,69	Cezayir	1	0,69	Malezya	1	0,69
Katar	1	0,69	Lübnan	1	0,69	Suudi Arabistan	4	2,43
Yunanistan	2	1,21	Gürcistan	1	0,69	Özbekistan	1	0,69
Pakistan	2	1,21	Tayland	1	0,69	İsveç	1	0,69
Danimarka	1	0,69	Singapur	1	0,69	Moldova	1	0,69
Romanya	1	0,69	Tunus	1	0,69	Türkmenistan	1	0,69
						Ürdün	1	0,69
Toplam				164				

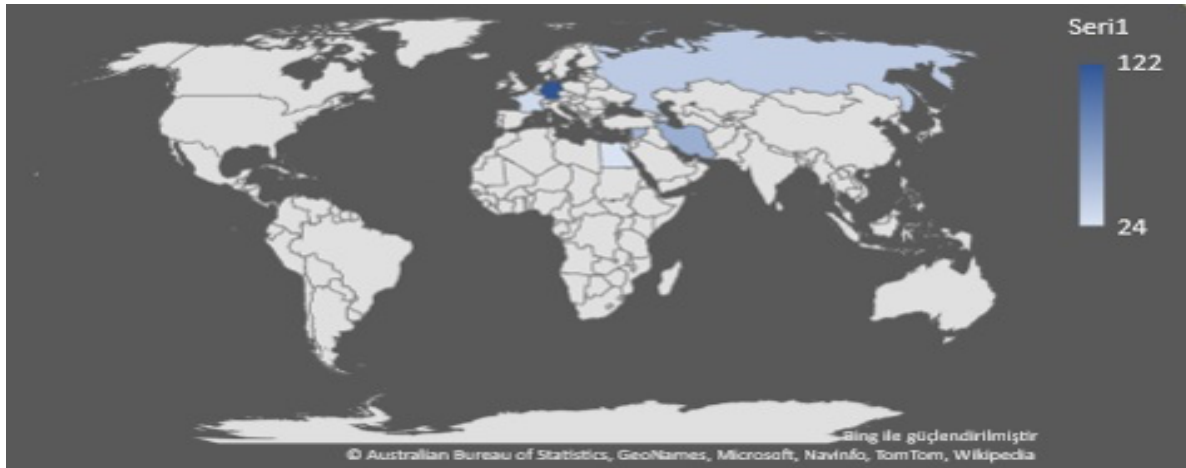
A: Havayolu Firmaları

Türkiye’de faaliyet yürüten yabancı havayolu firmalarının menşe ve sayıları Tablo 2’de gösterilmektedir. Tablo 2’de görüleceği üzere dünyanın 58 farklı ülke veya adasından oluşan 164 yabancı havayolu firması bulunmaktadır. Bununla birlikte, 10 büyük yabancı havayolu firmalarının dünya haritası üzerindeki dağılımı ise Grafik 2’de gösterilmektedir. Buna göre; Almanya (% 12,9), Hollanda (% 7,31), Azerbaycan (% 6,09), İran (%5,48), İngiltere (% 6,09), Rusya (% 4,87), Fransa (% 3,65), KKTC (%3,65), Ukrayna (%3,04) ve Irak (%3,04) şeklindedir.

Grafik 2. Havayolu Taşımacılığıyla İlgili Faaliyet Yürüten 10 Büyük Yabancı Firmanın Dünya Haritası Üzerindeki Dağılımı

Türkiye’de faaliyet yürüten eğlence, dinlenme, kültür ve sporla ilgili yabancı firmaların menşe oldukları ülkelere göre dağılımı Tablo 3’de gösterilmektedir. Buna göre dünyanın 78 farklı ülke veya adasından 837 yabancı firma Türkiye’de eğlence, dinlenme, kültür ve sporla ilgili faaliyet yürütmektedir.

Grafik 3. Eğlence, Dinlenme, Kültür ve Sporla İlgili Faaliyet Yürüten 10 Büyük Yabancı Firmanın Dünya Haritası Üzerindeki Dağılımı

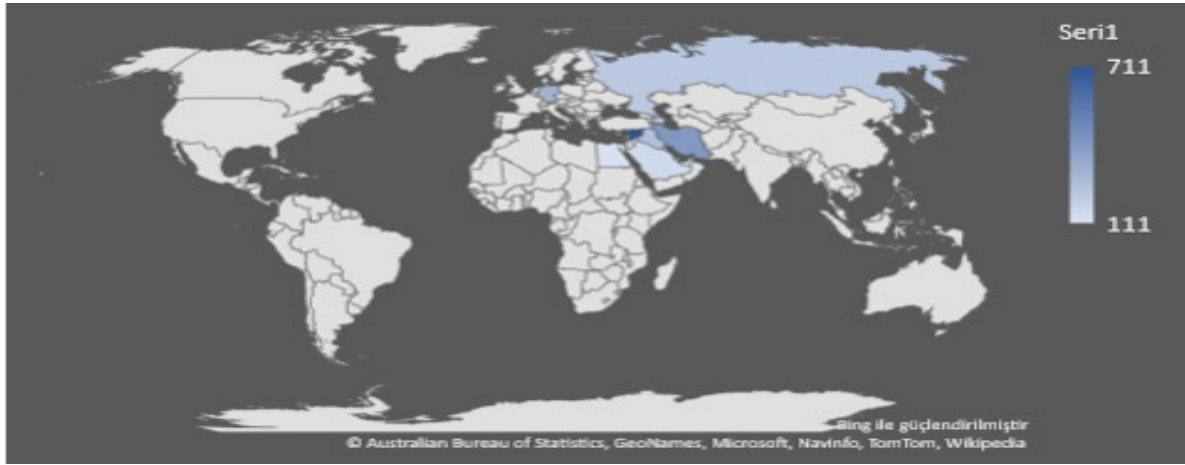
Türkiye’de destekleyici ve yardımcı ulaştırma faaliyetleri: seyahat acentelerinin faaliyetlerini yürüten yabancı firmaların menşei oldukları ülkelere göre dağılımı Tablo 4’te gösterilmektedir. Buna göre dünyanın 116 farklı ülke veya adasından 4420 yabancı firma Türkiye’de eğlence, dinlenme, kültür ve sporla ilgili faaliyet yürütmektedir. Ayrıca Türk turizminde yapılan yabancı yatırımların en çoğu bu grupta yer almaktadır.

Tablo 4. Destekleyici ve Yardımcı Ulaştırma Faaliyetleri: Seyahat Acentelerinin Faaliyetlerini Yürüten Firmaların Dağılımı

Ülke	Sayı	%	Ülke	Sayı	%	Ülke	Sayı	%
ABD	69	1,56	Afganistan	34	0,76	Almanya	309	6,99
Arnavutluk	2	0,04	Arjantin	2	0,04	Avusturalya	11	0,23
Avusturya	33	0,74	Azerbaycan	177	4,00	Bahreyn	3	0,06
Bangladeş	2	0,04	Belarus	4	0,09	Belçika	31	0,70
Belize	3	0,06	BAE	29	0,65	Bolivya	1	0,02
Bosna Hersek	4	0,09	Bulgaristan	31	0,70	Cebelitarık	1	0,02
Cezayir	26	0,58	Cibuti	2	0,04	Çek Cumhuriyeti	4	0,09
Çin	55	1,24	Danimarka	32	0,72	Etiyopya	3	0,06
Endonezya	1	0,02	Ermenistan	2	0,04	Filistin	47	1,06
Fas	21	0,47	Filipinler	2	0,04	Gambiya	1	0,02
Finlandiya	6	0,13	Fransa	86	1,94	Güney Kore	36	
Gabon	2	0,04	Güney Afrika Cumhuriyeti	2	0,04	Hırvatistan	1	0,02
Gürcistan	24	0,54	Hindistan	12	0,27	Irak	251	5,67
Hollanda	111	2,51	Hong Kong	3	0,06	İran	423	9,57
İngiliz Virjin Adaları	27	0,61	İngiltere	224	5,06	İsrail	23	0,52
İrlanda	31	0,70	İspanya	27	0,61	İtalya	64	1,44
İsveç	25	0,56	İsviçre	44	0,99	Kamerun	2	0,04
İzlanda	1	0,02	Japonya	14	0,31	Kazakistan	62	
Kanada	27	0,61	Katar	15	0,33	Kosova	2	0,04
Kırgızistan	25	0,56	KKTC	26	0,58	Letonya	4	0,09
Kuveyt	45	1,01	Küba	2	0,04	Lichenstein	2	0,04
Liberya	2	0,04	Libya	85	1,92	Lüksemburg	19	0,43
Litvanya	5	0,11	Lübnan	53	1,20	Malezya	5	0,11
Macaristan	5	0,11	Makedonya	6	0,13	Mauritius	1	0,02
Malta	6	0,13	Marshall Adaları	1	0,02	Moğolistan	1	0,02
Meksika	2	0,04	Mısır	121	2,73	Namibya	1	0,02
Moldova	23	0,52	Moritanya	1	0,02	Norveç	20	0,45
Nepal	1	0,02	Nijerya	14	0,31	Panama	2	0,04
Özbekistan	20	0,45	Pakistan	14	0,31	Romanya	7	0,15
Polonya	11	0,24	Portekiz	2	0,04	Senegal	1	0,02
Rusya	221	5,00	San Marino	1	0,02	Slovenya	5	0,11
Sırbistan	6	0,13	Singapur	6	0,13	Srilanka	1	0,02
Slovakya	2	0,04	Somali	9	0,19	Suriye	711	16,08
St. Christopher & Nevi	1	0,02	Sudan	9	0,19	Tacikistan	6	0,13
Suudi Arabistan	151	3,41	Şili	2	0,04	Tunus	20	0,45
Tanzanya	2	0,04	Togo	1	0,02	Umman	1	0,02
Türkmenistan	16	0,36	Ukrayna	59	0,32	Yunanistan	29	0,64
Ürdün	83	1,87	Yemen	55	0,24			
Yeni Zelanda	1	0,02	Dominik Cumhuriyeti	2	0,04			
Toplam	4420							

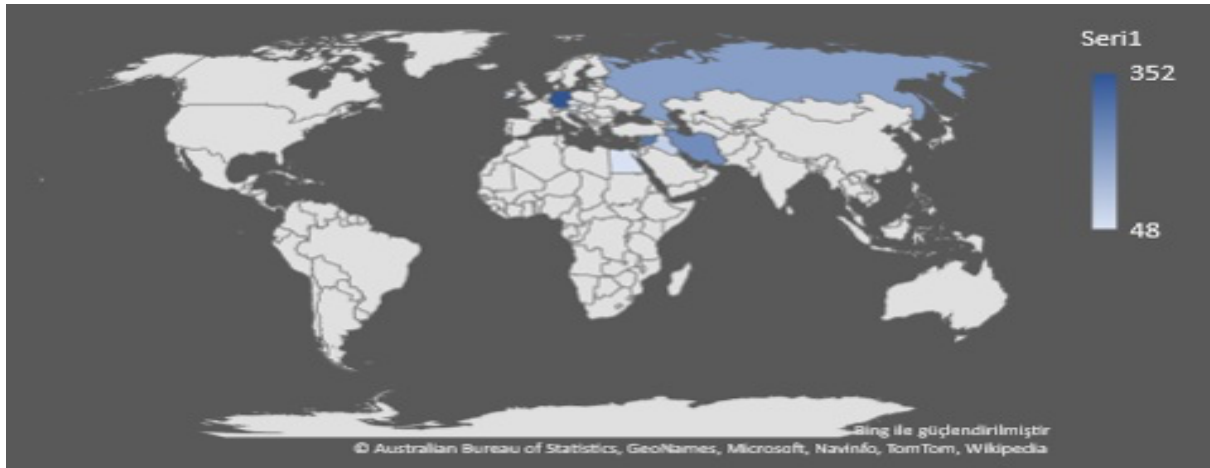
C: Destekleyici ve Yardımcı Ulaştırma Faaliyetleri: Seyahat Acenteleri

Türkiye’de destekleyici ve yardımcı ulaştırma faaliyetleri: seyahat acentelerinin faaliyetlerini yürüten 10 büyük yabancı firmanın dünya haritası üzerindeki dağılımı Grafik 4’de gösterilmektedir. Buna göre; Suriye (%16,08), İran (%9,57), Almanya (%6,99), Irak (%5,67), İngiltere (%5,06), Rusya (%5,00), Azerbaycan (%4,00), Suudi Arabistan (%3,41), ve Mısır (%2,73) şeklindedir.

Grafik 4. Destekleyici ve Yardımcı Ulaştırma Faaliyetleri: Seyahat Acentelerinin Faaliyetlerini Yürüten 10 Büyük Yabancı Firmanın Dünya Haritası Üzerindeki Dağılımı

Türkiye’de otel ve lokantacılıkla ilgili faaliyet yürüten 10 büyük yabancı firmanın dünya haritası üzerindeki dağılımı Grafik 5’de gösterilmektedir. Buna göre; Almanya (%11,80), İngiltere (%9,25), Suriye (%9,21), İran (%7,77), Rusya (%6,50), Azerbaycan (%4,52), Avusturya (%2,11), ve Mısır (%1,66) şeklindedir.

Grafik 5. Otel ve Lokantacılıkla İlgili Faaliyet Yürüten 10 Büyük Yabancı Firmanın Dünya Haritası Üzerindeki Dağılımı

Türkiye’de otel ve lokantacılıkla ilgili faaliyet yürüten yabancı firmaların menşei oldukları ülkelere göre dağılımı Tablo 5’te gösterilmektedir. Buna göre dünyanın 102 farklı ülke veya adasından 2983 yabancı firma Türkiye’de faaliyet yürütmektedir. Ayrıca Türk turizminde yapılan yabancı yatırımların en çok ikincisi bu grupta yer almaktadır.

Tablo 5. Oteller ve Restoranların Dağılımı

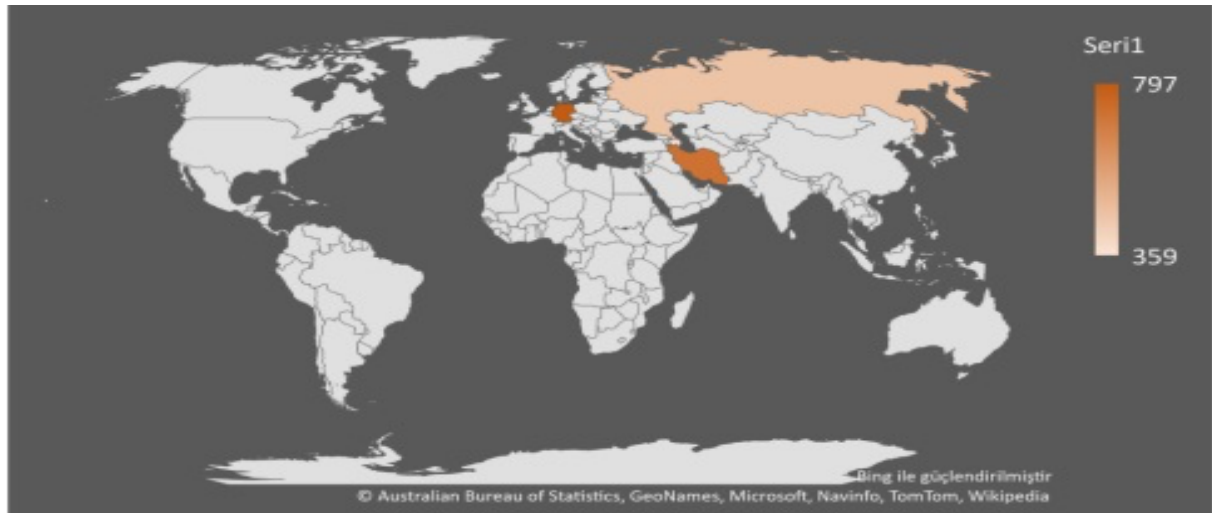
Ülke	Sayı	%	Ülke	Sayı	%	Ülke	Sayı	%
ABD	78	2,61	Afganistan	15	0,50	Almanya	352	11,80
Avustralya	7	0,23	Avusturya	63	2,11	Azerbaycan	135	4,52
Bahreyn	5	0,16	Bangladeş	1	0,03	Belarus	2	0,06
Bosna Hersek	1	0,03	Bulgaristan	11	0,36	Cayman Adaları	2	0,06
Cezayir	8	0,26	Çek Cumhuriyeti	3	0,10	Çin	54	1,81
Dominik Cumhuriyeti	2	0,06	Ermenistan	1	0,03	Etiyopya	2	0,06
Filipinler	2	0,06	Filistin	26	0,87	Finlandiya	9	0,30
Grenada	1	0,03	Guernsey Adaları	1	0,03	Güney Afrika	4	0,13

Tablo 5. Oteller ve Restoranların Dağılımı (devamı)

Gürcistan	15	0,50	Hindistan	6	0,20	Hollanda Antilleri	1	0,03
Irak	88	2,95	İngiliz Jersey Adaları	5	0,16	İngiliz Virjin Adaları	12	0,40
İran	232	7,77	İrlanda	48	1,60	İspanya	24	0,82
İsveç	25	0,83	İsviçre	35	1,17	İtalya	33	1,10
Kanada	15	0,50	Kanal Adaları	2	0,06	Katar	6	0,20
Kırgızistan	12	0,40	KKTC	15	0,50	Kosova	1	0,03
Küba	1	0,03	Letonya	2	0,06	Liberya	1	0,03
Lichenstein	2	0,06	Litvanya	4	0,13	Lübnan	27	0,90
Macaristan	3	0,10	Makedonya	1	0,03	Malezya	1	0,03
Marshall Adaları	1	0,03	Meksika	2	0,06	Mısır	50	1,66
Moldova	13	0,43	Monaco	1	0,03	Moritanya	2	0,06
Nijerya	7	0,23	Norveç	26	0,87	Özbekistan	13	0,43
Panama	4	0,13	Polonya	5	0,16	Portekiz	2	0,06
Ruanda	1	0,03	Rusya	194	6,50	Srbistan	3	0,10
Slovakya	2	0,06	Somali	1	0,03	Srilanka	1	0,03
St. Helena ve Bağlan	1	0,03	Sudan	4	0,13	Suriye	275	9,21
Şeyşel Adaları	1	0,03	Tacikistan	4	0,13	Tayland	3	0,10
Türkmenistan	20	0,67	Ukrayna	45	1,50	Umman	1	0,03
Yemen	23	0,77	Yunanistan	27	0,90	Ürdün	56	1,87
Moğolistan	1	0,03	İngiltere	276	9,25	Arnavutluk	4	0,13
Nepal	1	0,03	İsrail	13	0,43	BAE	15	0,50
Pakistan	17	0,53	Japonya	19	0,63	Belçika	40	1,34
Romanya	9	0,30	Kazakistan	31	1,03	Cebelitarık	1	0,03
Singapur	5	0,16	Kuveyt	17	0,56	Danimarka	37	1,24
St. Christopher & Nevi	1	0,03	Libya	16	0,53	Fas	3	0,10
Suudi Arabistan	46	1,54	Lüksemburg	18	0,59	Fransa	51	1,69
Tunus	3	0,10	Malta	9	0,30	Güney Kore	29	0,97
Toplam	2983							

D: Otel ve Lokantalar

Türkiye’de tüm başlıklarda en çok yatırım yapan 5 büyük yabancı firmanın dünya haritası üzerindeki dağılımı Grafik 6’da gösterilmektedir. Söz konusu grafikte yer alan ülkeler, ilgili tüm başlıklarda yatırım yapmalarından dolayı tercih edilmiştir.

Grafik 6. Tüm Başlıklarda en Çok Yatırım Yapan 5 Büyük Yabancı Firmanın Dünya Haritası Üzerindeki Dağılımı

Grafik 6’ya göre; Almanya (n:797; % 27,24), İngiltere (n:581; % 19,86), İran (n:724; % 24,75), Rusya (n:464; % 15,86) ve Azerbaycan (n:359; % 12,27), şeklindedir. Bununla birlikte Alman firmalar Türk turizmine en çok yatırım yapan yabancı firmaların başında gelmektedir.

Sonuç

Turizmde, istendik ve beklendik yönde bir gelişim sağlanabilmesinde uygulanacak politika ve planlar kilit rol üstlenmektedir. Turizm plan ve politikaların hayata geçirilmesinde önemli bir sorun olan kaynak tedariki birçok destinasyonda karşılaşılan bir konudur. Ancak yabancı yatırımlar destinasyonların bu probleminin üstesinden gelme noktasında önemli katkılar sunmaktadır. Bugün birçok sektörde yabancı yatırımların katkısı tartışmasız bir gerçektir. Yabancı yatırımlar, turizm sektöründe de buna bağlı olarak hayati öneme sahiptir. Turizmin yalnızca iktisadi açıdan fon sağlama görevi olmayan yabancı yatırımlar, bölgenin çekiciliğinin yaygınlaşma aşamasında da katkılar sunmaktadır. Bununla birlikte sürdürülebilir bir kazanç ve kalkınma adına sosyal kültürel ve çevresel problemlere çözüm üretme noktasında katkılar sunmaktadır. Yabancı yatırımlar bölgede turizm gelişimi için plan ve politikaların hayata geçirilmesinde hayati bir fonksiyon sağlamaktadır. Bu açıdan yabancı yatırımları turizm gelişiminde zincirin bir halkası olarak görülebilir. Söz konusu bu çalışma turizm plan ve politikaları ele alarak turizm ve yabancı sermayenin ilişkisini ortaya koymakla kalmayıp turizm gelişiminde önemli birer husus olan turizm plan ve politikaların hayata geçirilmesinde yabancı sermayenin önemini teorik bir perspektifle ele almaktadır.

Araştırma doküman ve arşiv incelemesi yöntemiyle içerik analizine tabii tutulmuş olup, iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısmında beş yıllık kalkınma planları ve TÖİKR yabancı sermaye ne düzeyde yer verildiği ve niteliğinin nasıl olduğu sorularına yanıt aranmıştır. Türkiye'nin yabancı sermayenin teşvik edilmesine ilişkin aldığı kararların yatırımların temelini oluşturmuştur. Ancak alınan kararlarda yabancı sermayenin Türkiye'ye gelmesinde karşılaşılan güçlüklerin neler olduğu ve kararların yabancı yatırımların ne oranda etkilediğine ilişkin durum analizlerinde yer verilmemiştir. Bununla birlikte, yapılan durum analizlerinde, turizme ilişkin yabancı yatırımların, hacim ve sayısının önceki yıllara göre değişimi ve bu değişimin nedenlerinin neler olabileceğine yer verilmediği saptanmıştır. Söz konusu bu hususlar yapılan durum analizlerinin eksiklikler oluşturduğu yönündedir. Araştırmanın ikinci kısmında ise turizm sektörü ile ilişkili olan yabancı sermaye firmalarının sayıları, menşelerinin nereler olduğu, hangi kategoride yoğunlukta olduğu ve tüm kategorilere yatırım yapan ülkelerin nereler olduğu incelenmiştir. Mevcut sonuçlar, Türkiye'de turizm sektörüne yatırım yapan yabancı yatırımların dünyanın büyük bir bölümüne yayıldığı ve firma sayısının dağıldığı coğrafyaya oranla düşük olduğu saptanmıştır. Türkiye'de faaliyet yürüten yabancı firmaların büyük bir kısmının ticari unvanında turizm yer aldığı (yaklaşık 1/7) bunların da yaklaşık %80'den fazlasının turizm ile ilgili bir iş yaptığı sonucu elde edilmiştir. Bununla birlikte turizme ilişkin tüm kategorilere (otel ve lokanta; eğlence, dinlenme, kültür ve sporla ilgili faaliyetler; destekleyici ve yardımcı ulaştırma faaliyetleri: seyahat acentelerinin faaliyetleri; havayolu taşımacılığı) yatırım yapan firmaların başında Alman firmalarının olduğu, onu sırasıyla İran, İngiltere, Rusya ve Azerbaycan firmalarının takip ettiği görülmektedir. Alman firmaların ilk sırada yer almasının nedeni, Almanya da yaşayan Türk vatandaşlarının Almanya da kurduğu firmalarla Türkiye'ye yatırım yapma isteği olabileceğini göstermektedir. Dolayısıyla çok uluslu şirketlerin yatırımları hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerine büyük ölçüde katkılar sunmaktadır (Ak ve Zengin, 2020). Bununla birlikte sonuçların bu yönde olması, Türkiye'nin dış politikada Almanya ile iyi ilişkiler kurduğunu da gösterebilir. Araştırmanın uygulamaya sunduğu öneriler şu şekildedir:

Karar verici organın mevcut durum tespitlerinde göreceliliği ortadan kaldırmak için:

- Doğrudan yabancı sermayeye girişimlerine yönelik nicel (yabancı firma sayısı, ekonomik hacmi vs.) mevcut durum analizlerinde geçerliliği ve güvenilirliği olan istatistikleri referans kabul etmelidir.

- Doğrudan yabancı sermayeye girişimlerine yönelik niteliksel (hukuki, sosyal vb. konular) mevcut durum analizlerinde akademik yapıdan destek almalıdır. Ancak akademik yapıyı mentor olarak ya da bilirkişi olarak değil araştırmacı olarak kabul edip ön araştırma yapmasını istemek.

Karar verici organın seçtiği hedeflere yönelik aldığı kararlarda:

- Yukarıda kriterler doğrultusunda seçtiği hedefleri nasıl ve ne şekilde gerçekleştireceği plan ve politikalarda şeffaf bir şekilde açıklanmalıdır.
- Planlama ve politika kapsamında belirtilen sürenin dolmasıyla birlikte faaliyet raporu yayınlayarak hedeflerin ne düzeyde gerçekleşip gerçekleşmediğine ve gerçekleşmediyse ön görülen sebeplerin neler olabileceği anlatılmalıdır.
- Bir sonraki planlama ve politika oluşturma sürecinde bir önceki gerçekleşmemiş konulara öncelik vermesi gerekmektedir.

Araştırma Türk turizm planlaması ve politikalarının belirlenmesinde yabancı sermayenin yeri ve önemini ortaya koymaktadır. Bu açıdan ilgili literatüre katkı sağlamaktadır. Turizmde faaliyet gösteren yabancı yatırımların ülke ve sektör açısından payının incelenmesi, karar verici organların bu yöne doğru ilgisini daha fazla çekmesine ve eyleme geçirecek daha fazla plan ve politikalar oluşturmaya katkı sağlayabilir. Bu açıdan gelecekte yapılacak çalışmalarda sektörde faaliyet gösteren yabancı girişimlerin ekonomik hacimlerinin araştırılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akar, G. (2021). Doğrudan yabancı yatırımlar ve turizm arasındaki ilişki: *Türkiye örneği. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (43), 191-204.
- Ak, Ö. & Zengin, B. (2020). Türkiye’de doğrudan yabancı sermaye yatırımları: turizm sektörü üzerine bir değerlendirme. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 85-108.
- Akın, G. & Oğuzbalaban, G. (2017). Türk turizm sektörü açısından doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının önemi: 2003-2016 yılları arası değerlendirme. *I. International Symposium on Economics, Finance, and Econometrics Kongre Kitabı*. Düzenleyici Kuruluşlar: İstanbul Üniversitesi & Sakarya Üniversitesi.
- Altıntaş, A. (1988). *Turizmde yabancı sermaye yatırımları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Arıkan, R. (2013) *Araştırma yöntem ve teknikleri. 2.Basım*. Ankara: Nobel Yayın.
- Aslan, N. (1997). *Uluslararası özel sermaye akımları: portföy yatırımları ve sıcak para hareketleri*, 2.B., İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Bahar, O. (2010). Turizm sektörüne sağlanan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının (DYSY) ekonomik büyüme üzerine olan olası etkisi: Türkiye örneği (1986–2006). *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 21(1), 27-40.
- Batman, O. & Cömert, T. (2002). *Türk turizm planlamasında yaşanan kronik uygulama sorunları*. T.C. Turizm Bakanlığı, II. Turizm Şurası, I. Cilt, ss: 125-141, Ankara.
- Coşkun, İ. O. (2004). *Turizm planlaması ve politikası için en uygun talep öngörü yönetiminin belirlenmesi*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi.

- Çeken, H. (1998). *Türkiye'de yabancı sermaye ve turizm sektörü açısından bir değerlendirme*. Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Balıkesir.
- Çeken, H. (2003). *Küreselleşme sürecinde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının Türk turizm yatırımlarına etkisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Çeken, H. (2003). Türk turizmde yabancı sermaye ve yabancı sermaye ortamının iyileştirilmesine yönelik öneriler. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(10), 25-45.
- Çetinkaya, M. (2004). *Türkiye ekonomisinde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının sektörel dağılımının önemi*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Bilim Dalı. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Konya.
- Demir, O.Ö. (2017). Nitel araştırma yöntemleri. (editör: Kaan BÖKE). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. (içinde). 5. Baskı. İstanbul: Alfa Basım Yayım.
- Demircioğlu, A. G. (1997). *Turizm planlaması kapsamında türk turizminin planlamaya ilişkin öncelikleri ve sosyal turizm planlaması; Foça 137 örneği*. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşlemciliği ABD., Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- Edgell Sr, D. L. (1990). *International tourism policy*. Newyork: Van Nostrand Reinhold.
- Ege, Z. & Gürdoğan, A. (2006). Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının Türk turizm sektörü açısından değerlendirilmesi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 4(5), 42-58.
- Erkılıç, A. Y. (2013). *Türk turizmde konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetine yönelik doğrudan yabancı sermaye yatırımlarıyla turizm gelirleri arasındaki ilişkinin incelenmesi üzerine ampirik bir çalışma*. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Goeldner, J. R., Charles, R., & McIntosh, R. W. (2003). *Tourism: principles, practices, philosophies*. John Wiley & Son (New Jersey).
- Gunn, C. A. & Var, T. (2002). *Tourism planning; basics, concepts, cases. Fourth edition*, Routledge pres, Newyork.
- Inskeep, E. (1991). *Tourism planning: an integrated and sustainable devolopment approach*. Van Nostrand Reinhold, Newyork, ss: 35.
- Işık, C. (2016). Türkiye'de turizm harcamaları, doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve ekonomik büyüme ilişkisinin sınır testi yaklaşımıyla analizi. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 1-8.
- İçöz, O. Var, T. & İlhan, İ. (2002). *Turizm planlaması; turizmde bölgesel planlama yaklaşımları*. Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları.
- Kar, M. & Kara, M. (2004). Gelişmekte olan ülkelere yönelik sermaye hareketleri ve krizler. *Finans-Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 41(481), Nisan, 70-84.
- Korkmaz, S. (1993). *Turizm planlaması ve yat turizmi örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Lickorish, L. J., Jefferson, A., Bodlender, J., & Jenkins, C. L. (1991). *Developing tourism destinations: policies and perspectives*. Essex: Longman.

- Maxfield, M. G. & Earl R. B. (2005). *Research methods for criminal justice and criminology. Fourth Edition.* Wadsworth. Thomson Learning.
- Neuman, W. L., & Wiegand, B. (2000). *Criminal justice research methods: qualitative and quantitative approaches.* Boston, MA: Allyn and Bacon.
- Olalı, H. (1990). *Turizm politikası ve planlaması.* İstanbul Üniversitesi İşletme Fak. İşletme İktisadı Enst.. İstanbul.
- Özbey, F. R. (1995). *Türkiye’ de turizm politikası ve planlaması.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Eskişehir.
- Selek, D. (2009). *Turizm sektöründe yabancı sermaye yatırımları: 1980 dönemi sonrası üzerine bir inceleme.* Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Simmons, D. G. (1994), Community participation in tourism planning, *Tourism Management*, 15(2), April 1994, 98-108.
- Şahbaz, R. P. (2000). Hukuki, dini ve ahlaki kuralların turizm planlamasına etkisi. *İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 2, Sayı:2.
- T. C. Başbakanlık DPT (1963). *1. kalkınma planı* [<https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Birinci-Be%C5%9F-Y%C4%B1ll%C4%B1k-Kalk%C4%B1nma-Plan%C4%B1-1963-1967%E2%80%8B.pdf>] Erişim tarihi: 10/07/2021.
- T. C. Başbakanlık DPT (1979). *4. kalkınma planı.* [<https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/D%C3%B6rd%C3%BCnc%C3%BC-Be%C5%9F-Y%C4%B1ll%C4%B1k-Kalk%C4%B1nma-Plan%C4%B1-1979-1983%E2%80%8B.pdf>] Erişim tarihi: 10/07/2021.
- T. C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2021) *Turizm özel ihtisas komisyonu raporları.* [<https://www.sbb.gov.tr/ozel-ih-tisas-komisyonu-raporlari/#1540024439304-a1816e9a-4191>] Erişim tarihi: 10/07/2021.
- T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2007). *Türkiye turizm stratejisi 2023.* [<https://www.ktb.gov.tr/Eklenti/906,ttstratejisi2023pdf.pdf?0>] Erişim Tarihi: 13/07/2021.
- T. C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2020-Aralık). *Yabancı sermayeli firma listesi* [<https://sanayi.gov.tr/merkez-birimi/14a09761d390/diger/b81094>] Erişim Tarihi: 05/07/2021.
- Tarhan, C. (1998). *Tourism policies*, Ankara: Bilkent University.
- Tosun, C. and Timothy, D. J. (2001), Shortcomings in planning approaches to tourism development in developing counties; the case of Turkey, *International Journal of Contemporary Hospitality Management* 13(7), 352 – 359, 2001.
- TURSAB (2021). *Yıllara göre turizm gelirleri ve gelen turist sayısı istatistiği.* [<https://www.tursab.org.tr/istatistikler/turist-sayisi-ve-turizm-geliri>] Erişim tarihi: 10/07/021.
- Uygur, E. (2001), *Ekonometri: yöntem ve uygulama.* Ankara: İmaj Yayıncılık.

- Williams, A. M. & Shaw, G. (1998). *Tourism and economic development: european experiences*. J. Wiley. Belhaven Pr. 2nd edition London.
- Yavan, N., & Kara, H. (2003). Türkiye’de doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve bölgesel dağılışı. *Coğrafi Bilimler Dergisi/Turkish Journal of Geographical Sciences*, 1(1), 19-42.
- Yentürk, N. (2003). Birikimin kaynakları. içinde A.H. Köse, F. ŞENSES ve E. Yeldan (der.), *İktisat Üzerine Yazılar II, İktisadi Kalkınma, Kriz ve İstikrar*, (463-503), İstanbul: İletişim Yayınları.

The Place and Importance of Foreign Capital in Turkish Tourism Planning and Policies

Ömer SARI

Ankara Hacı Bayram Veli University, Institute of Graduate Studies, Department of Tourism Management,
Ankara/Turkey

Selma MEYDAN UYGUR

Ankara Hacı Bayram Veli University, Faculty of Tourism, Department of Tourism Management,
Ankara/Turkey

Extensive Summary

The tourism sector, which has gained a rising momentum globally, continues to increase its capital day by day. Tourism has caught a rising graphic in Turkey as well as in the rest of the world. Turkish tourism, which has developed especially since the end of the 1950s, earned 7.5 million dollars in foreign currency with the arrival of 129 000 tourists in 1961 (T.R. Prime Ministry SPO, 1963, p. 425). However, in 2019, it broke its own record and hosted 45,058,286 tourists and earned approximately 34,520,332 dollars (TURSAB, 2021). This development of tourism is explained by its economic aspect. However, progress in the tourism economy does not occur only on tourism demand. In addition to tourism demand, foreign direct investment has an important place in the tourism economy.

In addition to providing funds, foreign direct capital, which provides the development of the country's tourism in many aspects, is an issue that should be given importance for every country. In order to increase the effectiveness of tourism in the country's economy, there is a need for good planning and policy formation. It is the key task for tourism planning and policy to be activated by the decision-making bodies. In this process, the decision-making body, such as legal, social, etc., which will pave the way for foreign direct capital to come to the country. needs to be facilitated. In addition, the decision-making body should support the growth of the economic volume and reduce the risk of domestic capital by supporting the investments of foreign capitals in the country.

The research has been subjected to content analysis by document and archive analysis method and consists of two parts. In the first part, answers were sought to the questions of what level the five-year development plans and TÖİKR foreign capital were included and how their quality was. The decisions taken by Turkey regarding the promotion of foreign capital formed the basis of investments. However, in the decisions taken, the difficulties encountered in the arrival of foreign capital in Turkey and the extent to which foreign investments affect the decisions were not included in the situation analysis. However, in the situation analysis, it was determined that the change in the volume and number of foreign investments related to tourism compared to previous years and the reasons for this change were not included. These issues are related to the fact that the situation analyzes made create deficiencies. In the second part of the research, the number of foreign capital firms associated with the tourism sector, their origins, the density in which category and the countries that invest in all categories were examined.

The current results have determined that foreign investments investing in the tourism sector in Turkey spread to a large part of the world and the number of companies is low compared to the geography where they are distributed. It has been concluded that most of the foreign companies operating in Turkey have tourism in their commercial title (about 1/7) and more than 80% of them do a business related to tourism. On the other hand, German companies are

the leading companies investing in all tourism-related categories (hotel and restaurant; activities related to entertainment, recreation, culture and sports; supportive and auxiliary transportation activities: activities of travel agencies; air transportation), followed by Iran, England, Russia and Russia. It is seen that Azerbaijan companies are following. The reason why German companies are in the first place shows that Turkish citizens living in Germany may have a desire to invest in Turkey with companies established in Germany.